

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ (2018-2023 РР.)

Наукова доповідь загальним зборам НАПН України, 5 квітня 2024 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6121>

БЕХ Іван Дмитрович

доктор психологічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
директор Інституту
проблем виховання
Національної академії
педагогічних наук України
м. Київ, Україна

Анотація. Сучасні умови війни диктують зосередження на виховання особистості з високими духовно-моральними цінностями, національною самосвідомістю. На цих якостях мають будуватися відповідні виховні технології та практики. Вони дозволятимуть молодим людям бути причетними до дій народу і держави своїми практичними справами, словом, думкою і почуттями. У цьому полягатиме сутність їхнього вчинкового життя.

У такому баченні діалогічно-проблемна взаємодія виступатиме дієвим науково-методичним супроводом інтелектуально-моральної підтримки вихованців, забезпечення здорового функціонування, спрямованого на гармонійну взаємодію із суспільством у певному виховному періоді, починаючи з дошкільного віку.

Інститут проблем виховання НАПН України має вагомий напрацювання у формі концепцій та програм. Широке громадське визнання набула програма «Нова українська школа у поступі до цінностей», «Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку» та інші праці.

Визнанням професійності науковців Інституту стала експертна підтримка різного рівня законотворчості. Вчені піклуються про широку інформацію у різних її формах, зокрема у варіаціях цифрового простору.

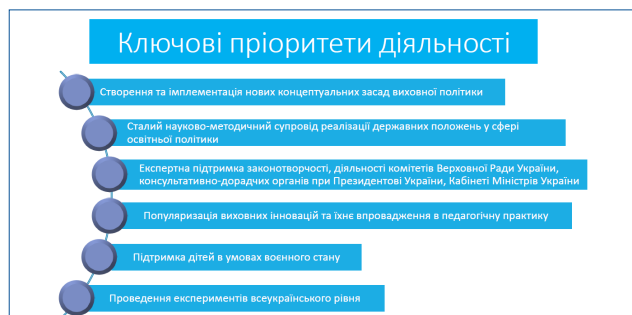
Особлива увага надається безпеці дітей та учнівської молоді в умовах інформаційної війни. Отриманий науково-дослідний здобуток став можливим завдяки розгалуженій міжрегіональній експериментальній базі. Вчені Інституту у цілому дають практичні відповіді на важливі державні запити.

Ключові слова: безпека у сучасному цифровому просторі; головні пріоритети; експертна підтримка; науково-дослідна діяльність; науково-методичний супровід; освітньо-виховні концепти; презентація виховних інновацій.

Науково-експериментальна діяльність Інституту проблем виховання НАПН України у нинішніх неординарних умовах спрямована на створення інновацій для концептуально-програмного, технологічного й методичного супроводу розвитку освіти України з урахуванням наскрізного пріоритету виховання у становленні зростаючої особистості, повсюдного утвердження взаємин гуманізму.

На сьогодні ключовими пріоритетами діяльності Інституту є:

1. Створення та імплементація нових концептуальних засад виховної політики.
2. Сталий науково-методичний супровід реалізації державних положень у сфері освітньої політики.
3. Експертна підтримка законотворчості, діяльності комітетів Верховної Ради України, консультативно-дорадчих органів при Президентові України, Кабінеті Міністрів України.
4. Популяризація виховних інновацій та їхнє впровадження в педагогічну практику.

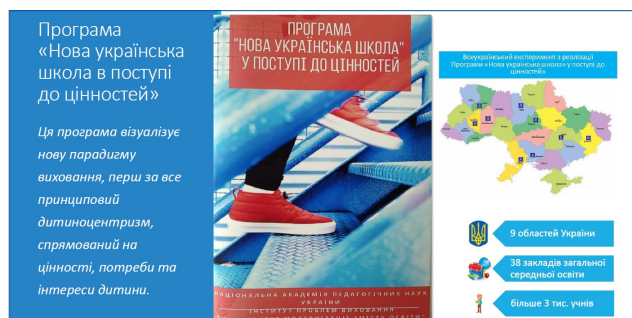

5. Підтримка дітей в умовах воєнного стану.

6. Проведення експериментів всеукраїнського рівня.

Створення та впровадження нових концептуальних засад реалізації освітньої та виховної політики.

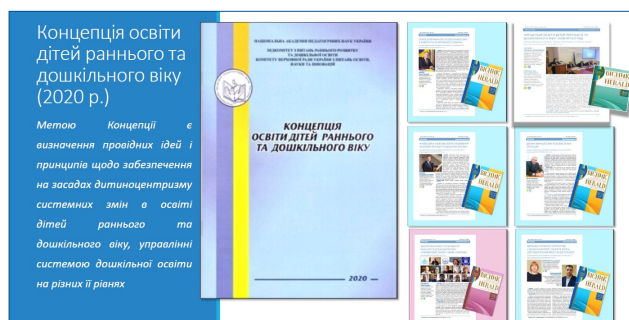
Однією з ключових освітніх реформ є реформа Нова Українська Школа, що фундаментально змінила засади, зміст та підходи до національної системи освіти. Закономірно, що в контексті реалізації, затвердженої Кабінетом Міністрів України «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», діяльність Інституту проблем виховання НАПН України узгоджувалася відповідно до її основних ідей та цінностей. Зокрема, у 2018 році вченими Інституту було розроблено під керівництвом І.Д. Беха *Програму «Нова українська школа в поступі до цінностей»* (Бех та ін., 2018) Ця програма візуалізує нову парадигму виховання, перш за все принциповий дитиноцентризм, спрямований на цінності, потреби та інтереси дитини.

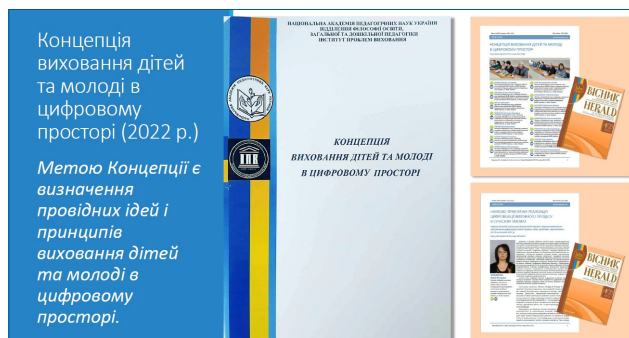
Нові виклики постали також перед національною системою освіти у зв'язку з пандемією COVID-19, цифровою трансформацією, екзистенційною загрозою російським військовим вторгненням. Вони спонукали вчених Інституту проблем виховання НАПН України до наукового осмислення нових явищ і процесів. А отже, і до створення, під егідою Відділення філософії, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України, науково обґрунтованих концептуально-прогнос-

тичних засад реалізації освітньої та виховної політики. Цим самим було продемонстровано наукове лідерство.

Перш за все, мова йде про *«Концепцію освіти дітей раннього та дошкільного віку»* (Воронов та ін., 2020). Національна академія педагогічних наук України в особі президента НАПН України В.Г. Кременя та академіка-секретаря Відділення філософії, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України С.О. Сисоєвої, директора Інституту проблем виховання НАПН України І.Д. Беха та вчених Інституту підтримали ініціативу В.А. Воронова, голови підкомітету з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, щодо створення інноваційних концептуальних засад розвитку системи освіти дітей раннього та дошкільного віку. Результатом такого єднання стала поява «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку». Вона є системою науково-обґрунтованих положень, що визначають стратегічні напрями освітнього розвитку дітей від народження до шкільного віку.

На початку 2022 р. спільними зусиллями вчених Інституту та провідних вчених НАПН України було підготовлено та оприлюднено *«Концепцію виховання дітей та молоді в цифровому просторі»* (Кремень та ін., 2022). Це доктринальний документ, що унаочнює наукове розуміння векторів та взаємодій в межах консолідованого впливу держави, освіти, сім'ї та бізнес-індустрій у сфері виховання дітей у цифровому просторі.

В умовах екзистенційних викликів, обумовлених підступним російським військовим вторгненням державницька позиція вчених Інституту проявилася у створенні ще одного невідкладного концептуального документа *«Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями»* (Бех & Малиношевський, 2023).

Постійний науково-методичний супровід формування та реалізації державної освітньої політики.

Це засадничий напрям наукової діяльності вчених Інституту, що полягає в участі у робочих групах із розроблення державних стандартів й освітніх програм. Зокрема, вчені активно брали участь у оновленні Базового компоненту дошкільної освіти (О. Рейпольська), Державного стандарту початкової освіти (О. Комаровська, О. Остапенко), Державного стандарту базової середньої освіти (О. Комаровська, О. Остапенко), Державного стандарту профільної середньої освіти й відповідних типових освітніх програм початкової освіти, модельних навчальних програм для закладів загальної середньої освіти.

У 2022 р. в умовах воєнного стану для подолання небезпек війни та деструктивного впливу на освітній процес вченими лабораторії позашкільної освіти спільно з Міністерством освіти і науки України та Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді

розроблено наскрізну навчальну програму «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій» та методичні рекомендації до неї.

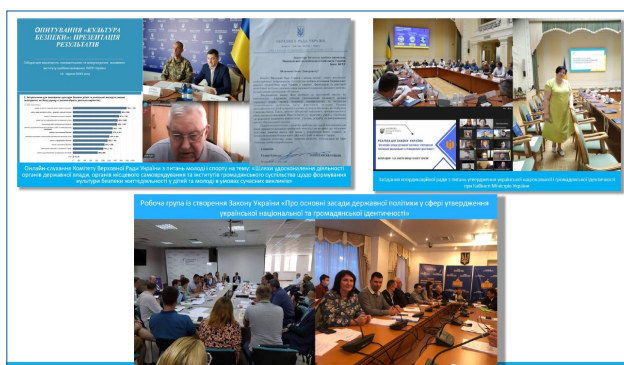
Експертна підтримка законотворчості, діяльності комітетів Верховної Ради України, консультативно-дорадчих органів при Президентові України, Кабінеті Міністрів України.

Свідченням високого рівня фахової експертизи вчених Інституту є їхня участь у робочих групах із розроблення проєктів Законів України:

- «Про дошкільну освіту» (О. Рейпольська);
- «Про державне визнання і підтримку Пласту — Національної скаутської організації України» (Н. Харченко);
- «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (Р. Малиношевський, Н. Харченко, О. Остапенко).

Аналітичні матеріали та пропозиції вчених Інституту у 2023 році були використані при підготовці рекомендацій Комітету Верховної Ради України з питань молоді і спорту за результатами онлайн-слухань на тему: «Шляхи удосконалення діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства щодо формування культури безпеки життєдіяльності у дітей та молоді в умовах сучасних викликів» (Т. Окушко), Рішення Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій «Про затвердження Рекомендацій слухань у Комітеті на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання» (І. Бех, Р. Малиношевський).

У 2023 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційної ради з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 7 квітня 2023 р. № 320 завідувача лабораторії національно-патріотичного виховання К. Журбу включено до зазначеної Координаційної ради.

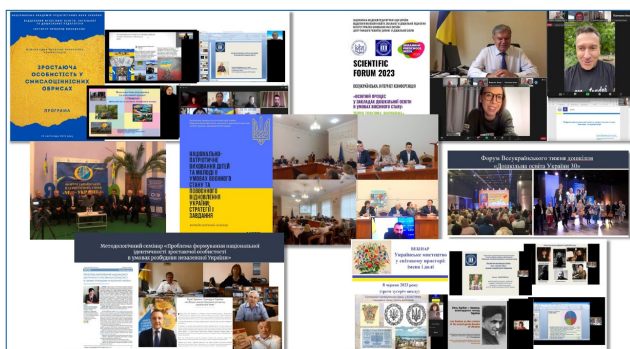

Іншим прикладом високої затребуваності експертизи вчених Інституту є участь наукового працівника лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту О. Пащенко у робочій групі «Екологічна безпека» Національної ради з відновлення України від наслідків війни, що є консультативно-дорадчим органом при Президентові України.

Популяризація виховних інновацій та їхня реалізація в педагогічній практиці.

Інститут постійно проводить міжнародні та всеукраїнські науково-практичні конференції, масштабні методологічні й навчально-методичні семінари, вебінари, майстер-класи тощо. Зокрема це: *методологічні семінари НАПН України:*

- «Національно патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання» (2023 р.);
- «Дошкільна освіта в контексті ідей нової української школи» (2022 р.);
- конференції:*
 - «Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах» (2021 р., 2022 р., 2023 р.);
 - «Проблеми утвердження в учнівської та студентської молоді української національної та громадянської ідентичності» (2023 р.);
 - «Освіта і виховання в інформаційному суспільстві в умовах воєнного та повоєнного стану» (2023 р.);
 - «Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації» (2023 р.);
 - круглі столи:*
 - «Виховання культури безпеки життєдіяльності дітей та учнівської молоді в умовах воєнного та повоєнного стану: стратегічні орієнтири» (2023 р.);
 - «Військово-патріотичне виховання учнівської та студентської молоді в умовах боротьби за Україну» (2022 р.);

- «Проблеми національної ідентичності зростаючої особистості в умовах протистояння російській агресії проти України» (2022 р.).

Підтримка дітей в умовах воєнного стану.

З метою цілеспрямованої підтримки дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій в Україні, дітей з сімей внутрішньо переміщених осіб, дітей пільгових категорій вченими лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання спільно з експертами інформаційно-просвітницького центру «Екологічна варта» та Всеукраїнської екологічної ліги було розроблено

програму «Психологічної реабілітації у Природі». Програма реалізується на базі інформаційно-просвітницького центру «Екологічна варта».

Для безпеки дітей у цифровому просторі в умовах інформаційної війни вченими лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання реалізовано інформаційний проєкт для дітей та учнівської молоді «Безпека в цифровому відкритому просторі».

На сучасному етапі Інститут проводить 19 експериментів у різних регіонах України; має

218 базових експериментальних закладів й організації. Зокрема, здійснює 7 експериментів на всеукраїнському рівні за темами:

- «Реалізація Програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей» (2019-2022 рр.);

- «Організаційно-педагогічні умови впровадження програми «Життя в долонях» (2023-2025 рр.);
- «Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання» (2019-2024 рр.);
- «Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в процесі педагогічно-організованої, соціально значущої діяльності» (2023-2025 рр.);
- «Психолого-педагогічні умови формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти» (2023-2025 рр.);
- «Педагогічні умови становлення і розвитку особистості на ранніх етапах онтогенезу» (2020-2022 рр.);
- «Розвиток креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею мистецтв» (2021-2026 рр.).

Інститут проблем виховання НАПН України знаходиться на вістрі нашого часу. Він дає практичні відповіді на важливі державні запити, суспільно-громадські події, на реальні проблеми освіти та громад. У цьому вбачаємо наше основне призначення і суспільно важливу мету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бех, І.Д. (кер.), Алексєєнко, Т.Ф., Журба, К.О., Кириленко, С.В., Кириченко, В.І., Корецька, Л.В., Остапенко, О.І., Пруцакова, О.Л., Харченко, Н.В., & Шкільна, І.М. (2018). *Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей*. Київ: Інститут проблем виховання. <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
- Бех, І.Д., Малиношевський, Р.В. (ред.) (2023) *Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями*. Івано-Франківськ: НАІР <https://lib.iitta.gov.ua/736802/>
- Воронов, В.А., Гавриш, Н.В., Канішевська, Л.В., Піроженко, Т.О., Рейпольська, О.Д., & Сисоєва, С.О. (Укл.). (2020). *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку*. Київ: ФОП Ференець В.Б. 44 с., <http://surl.li/hamwy>
- Кремень, В.Г., Сисоєва, С.О., Бех, І.Д., Вознесенська, О.Л., Гавриш, Н.В., Гончар, Л.В., Журба, К.О., Ільїн, В.В., Канішевська, Л.В., Кириченко, В.І., Комаровська, О.А., Корнієнко, А.В., Куниця, Т.Ю., Курбатов, С.В., Литовченко, О.В., Малиношевський, Р.В., Мачуський, В.В., Найдьонова, Л.А., Рейпольська, О.Д., Толочко, С.В., Федорченко, Т.Є., Харченко, Н.В., Чаплінська, Ю.С., & Шахрай, В.М. (2022). Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1-30. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>.

RESEARCH ACTIVITIES OF THE INSTITUTE OF PROBLEMS ON EDUCATION OF THE NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE (2018-2023)

Scientific report to the General Meeting of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, on April 5, 2024

Ivan Bekh

DSc in Psychology, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Director, Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. Modern conditions of war dictate a focus on fostering individuals with high spiritual and moral values and national self-awareness. Educational technologies and practices should be built upon these qualities, allowing young people to actively participate in the affairs of their nation and state through practical actions, words, thoughts, and feelings. This will constitute the essence of their active life.

In this context, dialogical-problematic interaction will serve as an adequate scientific and methodological provision for the intellectual-moral support of students, ensuring healthy functioning directed towards harmonious interaction with society during specific educational periods, starting from preschool age.

Given the above, the Institute has made significant strides with its concepts and programs. The program "New Ukrainian School Progressing towards Values", "Concept of Education for Early and Preschool Age Children" and other initiatives have not only gained broad public recognition but also serve as a testament to the Institute's credibility and impact in the field of education.

Expert support at various legislative levels has evidenced recognition of the professionalism of the Institute's scientists. The scholars are concerned with the spread of broad information in various forms, including digital spaces.

Our scholars at the Institute are particularly focused on ensuring the safety of children and students in information warfare conditions. This scientific research achievement, made possible due to our extensive interregional experimental base, provides practical solutions to important state demands. This emphasis on practicality underscores the relevance and applicability of our research.

Keywords: security in the modern digital space; main priorities; expert support; research activities; scientific and methodological support; educational concepts; presentation of educational innovations.

Дата публікації: 22 травня 2024 р.